

УДК 35.01.159.9

DOI 10.32782/cuj-2024-2-9

Новаченко Тетяна Василівна

доктор наук з державного управління,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7306-0712
Scopus-Author ID: 57216564636

СОЦІЄТАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ КЕРІВНИКА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Ця стаття присвячена обґрунтуванню вимоги щодо відповідності керівника системи публічного управління соцієтальній ідентичності, яка постає механізмом досягнення успіху. Підґрунтям для дослідження окресленої проблеми слугує проведений аналіз теоретико-методологічного та практичного доробку зарубіжних і сучасних українських учених. Зазначається, що теперішні суспільні трансформації та виклики, що посилюються агресією з боку РФ, додають динамічності психологічним процесам, які докорінно впливають на сприйняття, розуміння та усвідомлення людиною суспільно-політичної реальності, мотивуючи її поведінку в будь-якій сфері діяльності, зокрема і публічно-управлінській. Тож для посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування набуває реальності велика відповідальність, оскільки від них значною мірою залежать оборонні, економічні, соціальні, гуманітарні та ревіталізаційні здобутки України.

Соцієтальна ідентичність характеризується неподільністю та спадковістю соціального та психологічного, де соціальна складова вказує на взаємозв'язок із соціальними системами, а психологічна – спрямовує до свідомого та колективного несвідомого – пари протилежностей, що комплементарно визначає доцільність застосування архетипного підходу. Відповідність соцієтальній ідентичності характеризується такими психосоціальними властивостями: інтровертність, прагматичність, раціональність, сенсорність, інтернальність, інтенціональність, що створює основу для якісної публічно-управлінської діяльності. Авторкою представлено динаміку соцієтальних змін в Україні у 2023 році, що проведено Українським інститутом соціологічних досліджень та Української школою архетипіки. Так, із шести охарактеризованих вище властивостей прогресуючий поступ, який спричинено війною, спостерігається щодо набуття раціональності та сенсорності.

Отже, суспільні зміни та виклики, що посилюються в умовах повномасштабної війни, актуалізують можливості соцієтальної ідентичності, яка визначається авторкою механізмом досягнення успіху керівника в системі публічного управління. Наведені вище психосоціальні властивості соцієтальної ідентичності та їх характеристики співвідносяться з архетипами відповідальності, пріоритетом нематеріальних цінностей, високим рівнем професійної компетентності та раціональності.

Ключові слова: успіх, керівник, система публічного управління, соцієтальна ідентичність, свідоме, колективне несвідоме.

Novachenko T. V. Social identity as a mechanism for achievement of the success of the kerivnik in the system of public management of Ukraine

This article is devoted to the justification of the requirement for the compliance of the head of the public management system with the social identity, which appears as a mechanism for achieving his success. The analysis of the theoretical, methodological and practical work of foreign and modern Ukrainian scientists served as the basis for the study of the outlined problem. It is noted that the current social transformations and challenges, intensified by aggression from the Russian Federation, have added dynamism to psychological processes that fundamentally affect a person's perception, understanding and awareness of social and political reality, motivating his behavior in any sphere of activity, in particular, public management. Therefore, for officials of state authorities and local self-governments, a great responsibility becomes a reality, since the defense, economic, social, humanitarian and revitalization achievements of Ukraine depend on them to a large extent.

Societal identity is characterized by the indivisibility and heredity of the social and psychological, where the social component indicates the relationship with social systems, and the psychological one – leads to the conscious and

collective unconscious – a pair of opposites, which complementarily determines the expediency of using the archetypal approach. Correspondence to societal identity is characterized by the following psychosocial properties: introversion, pragmatism, rationality, sensitivity, internality, intentionality, which creates a basis for high-quality public management activity. The author presents the dynamics of societal changes in Ukraine in 2023, conducted by the Ukrainian Institute of Sociological Research and the Ukrainian School of Archetypes. Thus, of the six properties characterized above, the progressive progress caused by the war is observed in the acquisition of rationality and sensory.

So, social changes and challenges, which intensified in the conditions of a full-scale war, actualized the possibilities of social identity, which is determined by the author by the mechanism of success of the leader in the system of public administration. The above psychosocial properties of social identity and their characteristics are correlated with archetypes of responsibility, priority of intangible values, high level of professional competence and rationality.

Key words: *success, manager, public management system, social identity, conscious, collective unconscious.*

Вступ. Теперішній період утвердження незалежної Української держави характеризується складними, нелінійними та подекуди непередбачуваними змінами та викликами в усіх аспектах життєдіяльності, що посилюються повномасштабною військовою агресією з боку російської федерації. У констатації вищенаведеного факту зазначимо, що важливим постає визначення П. Штомпки щодо сутності поняття «зміни». Вчений наголошує, що «зміни чогось» – це здебільшого «зміни всередині чогось» [1, с. 40].

Поняття «публічне управління» є складним за своїм змістом, воно набуває широкого вжитку в лексиконі вітчизняних вчених в останні десятиліття та визначається в контексті поняття «демократія» – народна влада – влада всього суспільства або його більшості. Іншими словами, демократія – влада людей, які уособлюють суспільство як систему інститутів самоорганізації, самоврядування, саморозвитку та самоуправління. Вочевидь, що особливість концепту «публічне управління» полягає в тому, що воно базується на префіксі «само», що ототожнюється з поняттям «Я», передбачаючи посилення децентралізації й відповідної демократизації публічного управління. Відповідно до наведеного, соціальні зміни пов'язуються з людиноцентричністю, а також із зростанням вимог щодо політичної системи, що спонукає державу перекладати деякі функції на інших, недержавних акторів, які активно включаються у процеси вироблення політики, спрямованої на забезпечення суспільних інтересів і завдань. За цих умов перед керівництвом системи публічного управління в Україні – посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування – набуває реальності велика

відповідальність, оскільки від них значною мірою залежать оборонні, економічні, соціальні, гуманітарні та ревіталізаційні здобутки України.

Отже, безсумнівною вимогою часу постає досягнення успіху у професійній діяльності керівника системи публічного управління. Одним із механізмів окресленого процесу ми визначаємо відповідність особистості сучасного керівника системи публічного управління соціетальній ідентичності.

Матеріали та методи. З моменту отримання у 1991 році юридичної незалежності в українському суспільстві актуалізується феномен «Я», що репрезентує соціетальну ідентичність (анг. identity – тотожність, подібність, повний збіг чого-небудь із чим-небудь; лат. societas – спільний) і визначає інтегральний образ усієї сукупності ролей, доступних індивіду в його особистісному досвіді. Соціетальна ідентичність визначається науковцями як новий різновид ідентичності, що характерний для індивіда інформаційного (постмодерного) суспільства. Значущу роль у розвитку соціетальної ідентичності відіграють нематеріальні цінності, однією з яких постає феномен успішності керівника в системі публічного управління.

Проблема ідентичності актуалізується з настанням епохи Модерну (з 1789 року), однак як ознака особистості бере свій початок з XVII століття. У міждисциплінарний науковий обіг поняття «ідентичність» запроваджує Ерік Еріксон, який зазначає, що це здатність індивіда зберігати внутрішню рівновагу та саморозвиток, а також наголошує, що це продукт взаємодії між індивідом та суспільством. У контексті міждисциплінарного підходу проблему динаміки соціетальної ідентичності

активно досліджують вітчизняні вчені, представники Української школи архетипіки – Е. Афонін, Т. Бельська, Т. Бондар, А. Мартинів, Т. Новаченко, В. Омеляненко та інші. Так, результати моніторингу соціальних змін в Україні з 1992 по 2023 роки були оприлюднені на прес-конференції, яку в онлайн-форматі було проведено 27.06.2023 року.

Для досягнення мети цієї статті використовуються загальнонаукові методи – аналіз, синтез, узагальнення; спеціальні методи – збору та обробки інформації, проведення аналітичної роботи та прогнозування; а також наукові підходи, зокрема: міждисциплінарний, системний, аналітичний, комплементарний, аксіологічний і сучасний науковий підхід – архетипний.

Мета статті – обґрунтування вимоги щодо відповідності керівника системи публічного управління в Україні соціальній ідентичності, яка постає механізмом досягнення успіху.

Результати. У довідковій літературі поняття «успіх» визначається як значущі результати в роботі; везіння в досягненні чогось; суспільне визнання. Вочевидь, зазначене поняття має декілька значень, що передбачають різні життєві цінності та визначають різні типи світогляду особистості.

Феномен успіху активно осмислюють філософи епохи Відродження, коли головною рисою часу стає звернення до людини, закладення основ розуміння її діяльнісної суті. У такий спосіб визначається підґрунтя для досягнення успіху як сенсу та мети життя в різних сферах діяльності. Так, Н. Макіавеллі наголошує, що успіх людської діяльності залежить не стільки від долі й талану, але, в першу чергу, від того, як людина, зокрема державний діяч, зуміє зрозуміти долю, щоб їй протистояти [2]. У наступні епохи успіх власної діяльності людини проявляється в індивідуальній боротьбі, ризику та змагальності. Найбільш поширені критерії успіху пов'язуються із соціальною, економічною та кар'єрно-статусною респектабельністю. У відомій «піраміді потреб» А. Маслоу прагнення до успіху пов'язується із здобуттям соціального визнання, основою якого є потреба в любові та приналежності, а також з потребою в самоповазі, що спрямовує осо-

бистість на підвищення рівня компетентності та досягнення відчуття значущості.

Отже, прагнення людини до успіху передбачає розвиток її особистісних рис і потенціалу, а також моральних орієнтирів, реалізація яких відбувається завдяки вольовим зусиллям.

Як відомо, моральність – це синтез складних почуттів, оскільки бути моральним означає мати тверді правила поведінки і не відходити від них, нести відповідальність за результати своїх дій тощо. На нашу думку, саме відповідальність постає своєрідним засобом самоствердження керівника органів державної влади та місцевого самоврядування і найбільш значимим критерієм, на підставі якого суспільство визначає рівень успішності керівництва.

Водночас керівник у системі публічного управління винагороджується не лише визнанням або оцінкою свого успіху, а і внутрішнім задоволенням – досвідом пошуку та відкриття, знаходженням нових смислів в публічно-управлінській діяльності, реалізацією своїх потенціалів, здібностей і цінностей тощо. На нашу думку, поєднання суспільного й особистісного визнання призводить до створення образу, ідеалу керівника, здатного реалізовувати свою життєдіяльність на рівні високих стандартів. Відповідно, послідовна реалізація управлінських цілей співвідносно домінантних цінностей керівника, а також оцінка та самооцінка результатів професійної діяльності перетворюють його життєвий процес на вчинок, транслуючи взірець для наслідування.

Безсумнівно, успіх керівника в системі публічного управління – це феномен, який обумовлюється безперервною наполегливою працею, яка винагороджується професійною самореалізацією, де соціальна складова вказує на взаємозв'язок із соціальними системами, а психологічна – спрямовує до свідомого та колективного несвідомого – пари протилежностей, які доповнюють одна одну та створюють умови для розвитку цілісної особистості керівника системи публічного управління.

Як відомо, у понятті «професійна компетентність» віддзеркалюється рівень воло-

діння необхідними знаннями, уміннями та навичками. Однак, у контексті предмета нашої розвідки значущим уявляється визначення компетентності британським ученим Дж. Равеном. Це специфічна здібність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії у конкретній галузі, включаючи вузькоспеціальні знання. Вчений визначає так звані «вищі компетенції», що припускають наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організувати інших людей для досягнення поставленої мети, готовності оцінювати й аналізувати наслідки своїх дій [3]. Учений наголошує на багатовимірності індивідуальності [4], тому компетентна особистість має набір спеціальних компетенцій різного рівня, зокрема, є глибоко освіченою у предметі, спостерігає, ставить питання, робить висновки, а також несе відповідальність за свої дії.

На нашу думку, високий рівень професійної компетентності у будь-якій сфері професійної діяльності, зокрема й у публічно-управлінській сфері, досягається на основі безперервного розвитку основних компонентів розумового досвіду людини, а саме: на рівні когнітивного досвіду ця якість визначає вміння ефективно переробити інформацію; на рівні метакогнітивного – вміння свідомо й інтуїтивно регулювати роботу власного інтелекту; на рівні інтенціонального досвіду – вміння вибирати інтелектуальну діяльність, яка б дозволяла зіставити особливості свого розвитку з об'єктивними потребами оточуючого середовища.

У процесі реалізації публічного управління рефлексія постає значущою здатністю керівника органів державної влади та місцевого самоврядування, оскільки він має не тільки знати та розуміти самого себе, а й виходити за межі власного «Я» – вивчати, осмислювати, аналізувати, ідентифікувати невидимі причини подій, виявляти їх підґрунтя, проживати своє життя співвідносно морально-ціннісних орієнтирів, установлюючи обмежувачі та регулятори, запобігати переходу особистості до бездуховної мети та вчинків тощо. Поняття «самоуправління» трактується як здатність людини керувати собою на основі сприй-

няття й усвідомлення актів своєї поведінки та власних психічних процесів. На нашу думку, самоуправління – процес творчий, оскільки пов'язаний з розумінням себе, а також необхідністю пошуку нових рішень і засобів для досягнення поставленої мети. Відомо, що функцію коригування дій або вербальних компонентів поведінки самоуправління виконує механізм самоконтролю, метою якого є запобігання помилкових дій. Так, І. Бех наголошує, що в самоконтролі велика роль відводиться волі особистості, що є не якоюсь абстрактною силою, а свідомо спрямованою активністю [5].

Таким чином, цілісно професійна компетентність, рефлексія та самоуправління постають одним із шарів фундаменту для якісної публічно-управлінської діяльності. Якщо самопізнання, самоконтроль та оцінка співробітників показує, що існує розрив між бажаним і дійсним, якщо є помилки в поведінці та діяльності керівника органу державної влади та місцевого самоврядування, то має виникати низка запитань до самого себе.

Водночас, як зазначалося вище, особистість відчуває та засвоює завдяки тому, що в її психіці закладено пласт колективного несвідомого. Однак, ступінь і механізми його впливу на людину в тих чи інших суспільно-історичних умовах є різними, хоча кожна особистість через свої унікальні здібності та індивідуальний життєвий досвід засвоює по-своєму його форму та силу. Тож для теперішньої епохи суспільного розвитку – постмодерну – характерними є такі психосоціальні властивості: інтровертність, прагматичність, раціональність, сенсорність, інтернальність, інтенціональність, що відповідають модусу соціальної ідентичності. Так, інтровертний керівник в системі публічного управління – це такий, який звертає увагу як на зовнішні об'єкти, так і на власний внутрішній світ. Такий керівник характеризується активною, послідовною, соціально-відповідальною поведінкою. У цьому контексті визначаються його особистісні цілі – досягнення високого рівня компетентності, реалізація процесу публічного управління на основі раціональності, задоволення інтересів щодо самороз-

витку, самореалізації тощо. Прагматичність притаманна людині мислячій. Тому для прагматичного керівника – це зорієнтованість на систему, структуру, закон, порядок; схильність до аналізу та детального обдумування програми дій; заради досягнення результату такий керівник є вимогливим, не приймає до уваги побажання інших; дотримується певних принципів, а не діє залежно від ситуації; до спілкування ставиться як до інформаційного процесу, абстрагуючись від емоційної оцінки; переконати його можна тільки вагомими логічними аргументами. Раціональність – властивість, що встановлює цілісність світосприйняття людини. Раціональний керівник системи публічного управління характеризується спрямованістю на аудіальний та візуальний устрій сприйняття інформації, оскільки він краще відчуває та засвоює те, що підлягає раціонально-логічному поясненню; у спілкуванні очевидно є установка на людину; здійснення управлінської діяльності відбувається відповідно плану. Такий керівник схильний до дисципліни, порядку, виконання правил поведінки, він не в змозі гнучко змінювати поведінку, однак проявляє стійкість до стресових ситуацій і є стабільно працездатним. Сенсорність – спосіб світосприйняття – конкретно-чуттєвий, що характеризує сучасного керівника системи публічного управління, який налаштований на теперішнє життя, добре відчуває оточуючий світ, реально оцінює факти та події, не проявляє поспіх, започатковуючи нові справи. Інтернальність – локус-контроль, схильність суб'єкта приписувати відповідальність за результати своєї діяльності внутрішнім силам. Керівник з інтернальною властивістю проявляє схильність оцінювати всі значимі події, що відбуваються як результат власної діяльності. У процесі управління проявляє ініціативність, рішучість, упевненість в собі, принциповість в міжособистісних відносинах, не боїться ризикувати. Такі керівники здатні успішно здійснювати директивне керівництво. Іntenціональність – гендер – традиційно віднесена до чоловіка соціальна роль. Іntenціональність характеризує керівника (не залежно жінка це чи чоловік) як сильну, активну, рішучу, принципову, впевнену в собі,

толерантну, з високим інтелектом людину, що задоволена роботою та життям. Такий керівник є неконформним, рішучим, емоційно стабільним, з високим рівнем самоконтролю та відповідальності за результати своїх дій. Це вольовий, цілеспрямований суб'єкт, що реалізує поставлені цілі.

Отже, наведені психосоціальні властивості та їх характеристики визначаються архетипами відповідальності, пріоритетом нематеріальних цінностей, високим рівнем професійної компетентності та раціональності.

Водночас зауважимо, що дослідження українських вчених засвідчують, що процес формування нової соціальної ідентичності всього українського суспільства триває [6]. Співвідносно наведеного представляємо динаміку соціальних змін в Україні у 2023 році, що проведено Українським інститутом соціологічних досліджень та Української школою архетипіки. Тож із шести охарактеризованих вище властивостей, що притаманні соціальній ідентичності, прогресуючий поступ у порівнянні з 2022 роком спостерігається щодо раціональності – 38,2 (у 2022 році – 36,1) та сенсорності – 20,5 (у 2022 році – 13,4). В усіх інших чотирьох показниках – інтровертність, прагматичність, інтернальність та інтенціональність – фіксується нижчий результат [7]. Відповідно до отриманих результатів, зазначимо, що ми солідаризуємося з думкою українських науковців Е. Афоніна, А. Мартинова, які вважають, що повномасштабна агресія росії проти України постає еквіфінальною миттю теперішніх суспільно-трансформаційних процесів, що переживає Україна. Водночас саме російсько-українська війна стає найпотужнішим чинником соціальних змін.

Висновки. Таким чином, суспільні зміни та виклики, що посилюються в умовах повномасштабної війни, актуалізують можливості соціальної ідентичності, яка, на нашу думку, постає механізмом досягнення успіху керівника в системі публічного управління України. Такі психосоціальні властивості соціальної ідентичності, як інтровертність, прагматичність, раціональність, сенсорність, інтернальність, інтенціональність та їх характеристики співвідносяться з архетипами відповідальності, пріоритетом

нематеріальних цінностей, високим рівнем професійної компетентності та раціональності, що створює атмосферу довіри, умови для розвитку,

партнерства, співробітництва тощо, що цілісно сприяє руху до перемоги у війні, розбудови демократії в незалежній, вільній Україні.

Література

1. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільств : підручник. Львів : Колір ПРО, 2020. 800 с.
2. Макиавеллі Н. Державець. URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/derzhavets/> (дата звернення: 28.04.2024).
3. Raven J. Competence in modern society: its identification, development and release. New York : Royal Fireworks Press, 1984. 251 p.
4. Raven J. Recent Research Supporting f Specific-motive based Model of Competence. 2020. URL: <http://eyeonsociety.co.uk/resources/Raven-Mottus-Prague-1-21-20.pdf> (дата звернення: 12.05.2024).
5. Бех І. Д. Від волі до особистості. Київ : Україна Віта, 1995. 202 с.
6. Афонін Е., Мартинов А. Українське диво: від депресії до соціального оптимізму. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 264 с.
7. Динаміка соцієтальних змін в Україні 2002–2023. URL: <https://youtu.be/MI4YqniM0BU> (дата звернення: 27.04.2024).

References

1. Shtompka, P. (2020) *Sotsiologhiia. Analiz suspilstv [Sociology. Analysis of societies]* : pidruchnyk. Lviv : Kolir PRO [in Ukrainian].
2. Makiavelli, N. *Derzhavets [State man]*. Retrieved from: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/derzhavets/> [in Ukrainian].
3. Raven, J. (1984). Competence in modern society: its identification, development and release. New York : Royal Fireworks Press.
4. Raven, J. (2020). Recent Research Supporting of Specific-motive based Model of Competence. Retrieved from: <http://eyeonsociety.co.uk/resources/Raven-Mottus-Prague-1-21-20.pdf>
5. Bekh, I.D. (1995). *Vid voli do osobystosti [From will to personality]*. Kyiv : Ukraina Vita [in Ukrainian].
6. Afonin, E., & Martynov, A. (2019). *Ukrainske dyvo. Vid depresii do sotsialnoho optymizmu [Ukrainian miracle. From depression to social optimism]*. Kyiv : Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
7. Dynamika sotsiietalnykh zmin v Ukraini 2002–2023 [Dynamics of societal changes in Ukraine 2002–2023]. Retrieved from: <https://youtu.be/MI4YqniM0BU> [in Ukrainian].